

Онойко О. Ю.
магістрантка групи мСАГ-11
факультет педагогіки і психології
ТНПУ імені В. Гнатюка
Науковий керівник:
Главацька О. Л., к. п. н., доцент

ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО ЯК СОЦІАЛЬНО- ПСИХОЛОГІЧНЕ ЯВИЩЕ СУСПІЛЬСТВА

Актуальність теми дослідження. Проблема насильства над дитиною довгий час була закритою для обговорення та висвітлення не лише в Україні, через що їй не приділялося достатньо уваги науковцями, педагогами та органами влади. Не вівся облік жертв сімейного насилля, пошук методів корекційно-реабілітаційної роботи та шляхів вирішення даної проблеми.

Аналіз наукової літератури показав, що останніми роками проблема насильства в сім'ї почала вивчатися більш детально і в нашій країні. Зокрема вивчаються соціально-психологічні аспекти проблеми насильства, специфіка родинного насильства, вплив ситуації насильства на особистісний розвиток людини; проводиться соціологічний аналіз явища «домашнього насильства»; аналізуються особливості впливу сім'ї на девіантну поведінку неповнолітніх; розробляються методичні рекомендації щодо попередження насильства в сім'ї та допомоги жертвам домашнього насильства. Значну увагу такі дослідники як К. Леві-Строс, К. Лоренс, Н. Максимова, К. Мілютіна, С. Палмер, Е.Фромм приділяли вивченню таких різновидів насильства у родині, як фізичне та сексуальне. Аналіз досліджень А. Мудрик, Л. Алексєєвої, І. Новосельського, Р. Овчарової засвідчив, що наслідки насильства, порушуючи психічне здоров'я дітей, не мають чітко виражених симптомів та ознак, які б вказували на першопричину відхилень. Спостерігаються розлади емоційної сфери, а саме: необґрунтована зміна настрою, тривожність, депресія, які можуть супроводжуватися суїцидальними намірами, особливо в підлітковому віці.

Метою статті є розкриття сутності і змісту соціально-психологічного явища «домашнє насильство».

Виклад основного матеріалу. На сьогодні проблема домашнього насилля є досить поширеною у масштабі сучасного соціального простору, а також однією з найбільш розповсюджених у світі форм порушення прав людини. Домашнє насилля вважається серйозною проблемою в кожній країні, де вивчається це питання. Такого насилля зазнають жінки всіх вікових і соціально-економічних груп.

Визначення «домашнє насилля» на сьогодні є досить поверховим. Недостатнім є розуміння того, що міститься у понятті «насилля», коли говориться про застосування його у родині між її членами. Найчастіше під домашнім насиллям розуміють безпосереднє застосування насилля одного члена сім'ї по відношенню до іншого.

Проблему насилля над жінками досліджували такі науковці, як: А. Андрєєва, О. Бодальов, Г. Божович, Л. Виготський, С. Голод, Б. Гузиков, Л. Максименко, Л. Орбан-Лембрик, В. Столін.

Насильство – явище комплексне. Комплексність характеризується існуванням різних типів насильства в залежності від характеру травм. Одні дослідники визначають насильство як емоційну або фізичну образу або загрозу фізичного зразка в середині сім'ї, інші – як фізичну та сексуальну образу на тлі потужного психологічного тиску. Фахівці центру «АННА» (Асоціація «Ні Насильству») дають домашньому насильству наступне визначення: «...повторюваний зі збільшенням частоти цикл фізичної, сексуальної, словесної, емоційної та економічної образи з метою контролю, залякування, навіювання почуття страху...» [3].

Насильство у сім'ї – важлива соціальна проблема. Існує поширений міф, що насильство в родині – проблема тільки неблагополучних родин, і майже завжди сімейне насильство пов'язане з пияцтвом і бідністю. Однак, за деякими дослідженнями, це не зовсім так. Насильство властиве всім соціальним групам і не залежить від економічного становища родини загалом.

Зарубіжні вчені пов'язують причину насильства у сім'ї з насильством щодо самих батьків у дитинстві (50% сімей в яких і батько і мати піддавались насильству у сім'ї, самі чинять

насильство відносно своїх дітей) [4, с. 138].

В Україні проблему домашнього насильства практично не вивчали. Тільки віднедавна теми насильства в родині стали предметом публічного обговорення. Щоб перемогти реальне зло, треба відкрито обговорити проблему та шукати шляхи вирішення. За даними Інституту соціологічних досліджень НАН України, 68% жінок зазнають знущання в сім'ї, з них чверть «як правило» або «часто» потерпає від побоїв. Кожна десята дівчина зазнає постійного насильства. За визначенням Закону України від 07.12.17 р. № 2229-VIII «Про запобігання та протидію домашньому насильству», насильство в сім'ї – це «будь-які умисні дії фізичного, сексуального, психологічного чи економічного спрямування одного члена сім'ї по відношенню до іншого члена сім'ї, якщо ці дії порушують конституційні права і свободи члена сім'ї як людини та громадянина і наносять йому моральну шкоду, шкоду його фізичному чи психічному здоров'ю». Отже, жертвою домашнього насильства може стати будь-хто: жінка, яку постійно лає і б'є її чоловік, дівчинка-підліток, що страждає від сексуальних переслідувань вітчима, хлопчик, якого лупцює мати-алкоголичка, старенька бабуся, що її ненавидять власні діти.

Такі дії можуть заподіяти шкоду фізичному чи психічному здоров'ю або навіть призвести до смерті постраждалого. Причинами того, чому жінки не подають скарг у зв'язку з насильством, є тиск суспільних і родинних обставин та бажання зберегти взаємини. Культурні та релігійні традиції також одна з перешкод, що ускладнюють боротьбу з насильством. Вдосконалення правової оцінки насильства в сім'ї значною мірою залежить від усвідомлення громадськістю та самими жінками того, що насильство в сім'ї є злочином.

Домашнє насильство – це система поведінки однієї людини для збереження влади й контролю над іншою людиною. Насильство в сім'ї розвивається циклічно: одна з головних особливостей домашнього насильства полягає в тому, що воно являє собою повторювані в часі інциденти (патерни) множинних видів насильства (фізичного, сексуального, психологічного та економічного) [1]. На відміну від іншого виду насилля, домашнє насилля має свої особливості, а саме: це насилля між особами,

ТНПУ MAGISTERIUM

які, як правило, залежать одна від одної, насильство в сім'ї завжди відбувається на відлюдді й протягом тривалого проміжку часу, це систематична дія, яка не з'являється зненацька та рідко буває одноразовим епізодом, має тенденцію динамічного деструктивного посилення, з точки зору винуватця є швидким і результативним способом досягнення мети з найменшими затратами [1].

У рамках гендерної соціології існує певна класифікація насильства щодо жінок: фізичне, сексуальне, психологічне та економічне насильство. У висловах І. Горшкової та І. Шуригіна, фізичне насильство визначається як навмисне використання фізичної сили чи знарядь для заподіяння жінці ушкоджень або травм.

Фізичне насильство проявляється у формі погроз застосування фізичної сили (загроза вдарити, побити, вбити), лякаючі жести (спроба замахнутися, вдарити), застосування сили, крім нанесення ударів (поштовхи, утримання силою, заподіяння сильного болю – викручування рук, загрожуючи застосуванням зброї або предметом, яким можна вбити людину), у формі нанесення ударів і побиття. Це один із найбільш поширених і небезпечних типів насильницьких дій. Близько половини жінок піддавалися нападу в той час, коли вони були вагітні, годували грудьми, мали маленьку дитину або зазнавали фізичні або моральні страждання, перебували в стані безпорадності. Даний тип насильства являє серйозну загрозу здоров'ю жінки [4].

Фізичне насильство тісно пов'язане із сексуальним. Сексуальне насильство-примушування без згоди другої сторони, проти бажання, із застосуванням фізичної сили, погроз, залякування, насильницьке вчинення статевого акту, після побоїв, секс як засіб приниження та образи.

Небезпечним і поширеним видом насильства є психологічне насильство – насильство із застосуванням словесних та психічних слів, приниження гідності, образи, зневажливе ставлення, що веде до втрати самоповаги, докори, лайка, в тому числі нецензурна, грубість, залякування.

Дуже важливим аспектом прояву насильства є ізоляція жертви кривдником. Це виражається в тому, що він поступово руйнує її соціальне оточення і контакти, починаючи з

ТНПУ MAGISTERIUM

батьківської сім'ї. Це відбувається шляхом поступових маніпуляцій. Періодично насильство веде до значних психологічних страждань, посттравматичних стресів, депресій, неминучого почуття страху, а іноді й до більш серйозних наслідків – до спроб суїциду. Психологічне насильство тягне за собою руйнування особистості жінки, її соціальну дезадаптацію (неприсосованість).

Ще одним видом внутрішньо сімейного насильства над жінкою є економічне, яке виражається через відмову жінці в доступі до засобів існування і контроль над нею. Проявляється у відмові в утриманні дітей, приховуванні доходів, витраті сімейних грошей, самотійному прийнятті більшості фінансових рішень – це може виражатися в тому, що при покупці продуктів не враховуються потреби дружини, дружина, здійснюючи покупки, повинна звітувати чеками [2].

Насильство в сім'ї є всесвітньою проблемою, яка щоденно завдає шкоди найціннішим благам людини – честі та гідності, здоров'ю та життю. З насильством людина може зустрітися всюди: в приміщенні чи на вулиці, на роботі і під час відпочинку. Але найбільш прикро та несправедливо, що людина може зазнати насильства з боку своєї сім'ї, від рідних та найдорожчих для неї людей. Таке насильство завдає не лише фізичного болю, моральних страждань, але й підриває почуття безпеки, захищеності особи, тримає її у стані постійного нервового напруження, що може призвести до розладів психіки, депресій, нервових зривів чи розвитку психічного захворювання. Світовою громадськістю насильство визнано однією з найбільш розповсюджених у світі форм порушення прав людини. Без подолання цього небезпечного явища неможливо створити умови для самореалізації людини, розвитку паритетної демократії, реалізації принципів рівних прав і можливостей кожного громадянина. Як і для багатьох інших країн світу, ця проблема є досить гострою й для України. Загальновідомо, що в сім'ї закладаються основи буття людини, її духовні, моральні, світоглядні якості, а від психологічного здоров'я родини багато в чому залежить моральний стан суспільства. Поширення проявів насильства в сім'ї не лише руйнують гармонію і злагоду в родині та спричиняють сімейне неблагополуччя, а й виступають однією

ТНПУ MAGISTERIUM

з передумов злочинності в суспільстві загалом. Насильницькі дії з боку членів власної родини завдають серйознішу психологічну та фізичну шкоду, ніж аналогічні діяння з боку сторонніх осіб. Вони порушують основний принцип життєдіяльності родини – безпечне та комфортне існування будь-якого її члена. Крім того, діти, які виростають в сім'ях де чиниться насильство у майбутньому можуть переносити цей негативний досвід у власне життя [7]. За сучасних умов в Україні, як і в багатьох інших країнах світу, простежуються тенденції до поширення насильницьких дій у сім'ї, на міжособистісному рівні, у стосунках батьків та дітей, а також між чоловіком та жінкою.

Таким чином, можна виділити такі обов'язкові ознаки насильства в сім'ї: 1) особами, які страждають від сімейного насильства, можуть бути тільки члени сім'ї, 2) діяння кривдника має бути протиправним (тобто, суперечити нормам чинного законодавства), 3) діяння призвело або могло призвести до порушення прав члена сім'ї як людини та громадянина, 4) вина кривдника повинна проявлятися у формі умислу, а не необережності.

На сьогоднішній день, виділяють такі чинники, що призводять до прояву насильства в сім'ї:

– соціальні (напруження, конфлікти, насильство в суспільстві, пропагування в засобах масової інформації насильства як моделі поведінки),

– економічні (матеріальні нестатки, відсутність гідних умов життя поряд – із відсутністю умов для працевлаштування, заробляння грошей, економічна залежність, безробіття),

– психологічні (стереотипи поведінки),

– відсутність культури поведінки (правової, моральної, громадянської, естетичної, економічної, трудової),

– соціально-педагогічні (відсутність усвідомленого батьківства, сімейних цінностей у суспільстві, позитивної моделі сімейного життя на засадах гендерної рівності, сімейного виховання на основі прав дитини),

– правові (ставлення до насильства як до внутрішньо сімейної проблеми, а не як до негативного суспільного явища, до членів сім'ї як до власності через відсутність правової свідомості),

– політичні (прихильність до гендерних стереотипів,

ТНПУ

MAGISTERIUM

недостатній пріоритет проблем сім'ї та гендерної рівності, увага до материнства і дитинства, а не сім'ї в цілому, брак уваги до батьківства, чоловіків),

– соціально-медичні (відсутність репродуктивної культури у населення, відповідального батьківства, системи сімейних лікарів, алкоголізм, наркоманія, агресія тощо),

– фізіологічні та медичні (порушення гормонального фону, обміну речовин, швидкості реакцій, прийом збуджувальних ліків, хвороби нервової системи тощо) [4; 9].

Окрім цього, до насильства в сім'ї також можуть призвести певні соціальні та культурні умови, до яких можна віднести:

– відсутність у соціальній свідомості чіткої оцінки фізичних покарань,

– демонстрацію насильства в засобах масової інформації,

– права громадян на недоторканість приватного життя, власну та сімейну таємницю, закріплені у Конституції, не дозволяють своєчасно встановити факт насильства і здійснити втручання,

– відсутність ефективної превентивної політики держави,

– недостатнє розуміння суспільством насильства як соціальної проблеми,

– низьку правову грамотність населення, погана обізнаність дорослих і дітей про свої права,

– недосконалість законодавства [4; 8; 9].

Висновок. На сучасному етапі розвитку суспільства ефективно подолання проблем насильства в сім'ї вимагає подальшого вдосконалення положень вітчизняного законодавства, усунення колізій в законодавстві, підвищення вимог до органів, що застосовують Закон України «Про попередження насильства в сім'ї», а також підвищення рівня правової освіти населення. При цьому слід враховувати як уже існуючий досвід застосування закону, так і національну та міжнародну судову практику.

Намагаючись вирішити проблему домашнього насильства, у грудні 2017 року Верховна Рада України ухвалила Закон «Про запобігання та протидію домашньому насильству», в якому запропоновано новий підхід (із використанням європейських стандартів) до боротьби з цим негативним явищем у суспільстві. Відповідно до ст. 1 Закону України «Про запобігання та протидію

домашньому насильству», домашнім насильством визнаються діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь.

Список використаних джерел:

1. Горбова Г. О. Адміністративно-правове регулювання протидії насильству в сім'ї: монографія. К. : Інститут публічного права, 2016. 226 с.
2. Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 7 грудня 2017 року № 2229-19. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2229-19>.
3. Попередження домашнього насильства. Навчальний посібник для консультантів «Гарячих ліній»/ Упорядники: Краснова О.В., Калашник О.А.Київ, 2016. 90 с.
4. Zaidi L. Y., Knutson J. F., Mehm J. G. Trans generational patterns of abusive parenting: analog and clinical tests. *Aggressive behavior*. 1989. P. 137-152.
5. Психосоціальна допомога в роботі з кризовою особистістю : навчальний посібник / наук. ред. та керівник проблем. групи Л. М. Вольнова. К. 2012. 275 с.
6. Думко Ф. К. До проблеми насильства в сім'ї. *Науковий вісник Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К.Д.Ушинського*. Одеса: ПДПУ ім. К. Д. Ушинського, 1999. Вип. 6-7. 112 с
7. Філіппов С. О. Віктимологічні аспекти запобігання домашньому насильству. *Проблеми законності*. 2019. Вип. 144. С. 153–161. DOI: <https://doi.org/10.21564/2414-990x.144.155729>.
8. Нестерчук В. Домашнє насильство як феномен соціальної роботи. 2020. Ч. 7, №3. С. 254-262. DOI: 10.25128/2520-6230.20.3.1.
9. Douglas H., Harris B., Dragiewicz M., Technology-facilitated Domestic and Family Violence: Women's Experiences, *The British Journal of Criminology*, Vol. 59, Issue 3, 2019, P. 551-570. DOI: <https://doi.org/10.1093/bjc/azy068>.

10. Gadd D., Henderson J., Radcliffe P., Stephens-Lewis D., Johnson A., Gilchrist G., The Dynamics of Domestic Abuse and Drug and Alcohol Dependency, The British Journal of Criminology. May 2019. DOI: <https://doi.org/10.1093/bjc/azz011>
11. Зінсу О.І. Правові та психологічні аспекти домашнього насильства. 2018. «Молодий вчений» № 12 (64). DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2018-12-64-46>

Пасерба С.В.
магістрантка групи мСР-21
факультет педагогіки і психології
ТНПУ імені В. Гнатюка
Науковий керівник
Главацька О. Л., к. п. н., доцент

НАУКОВІ ПІДХОДИ ДО ТРАКТУВАННЯ СУТНОСТІ ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ

Актуальність теми дослідження. Широкомасштабні зміни у суспільстві призводять до структурної трансформації всіх форм життєдіяльності: економіки, культури, свідомості, що вимагає системного переосмислення багатьох теорій, усталених понять і парадигм. Для пояснення природи системних змін уже недостатньо керуватися тільки економічними критеріями, необхідно брати до уваги чинники іншого характеру, які віддзеркалюють внутрішні аспекти: цінності, морально-етичні норми, ментальні модуси та інші елементи, об'єднані в категорії організаційної культури.

Організаційна культура – це один з найважливіших ресурсів, здатних істотно впливати на результативність функціонування організації, важлива складова його соціального капіталу. Як система найбільш загальних і стабільних цінностей, принципів та правил поведінки, які сприймаються в організації, вона сприяє також більш ефективній її адаптації до зовнішнього середовища, налагодженню стійких та сприятливих зовнішніх зв'язків, а також служить дієвим механізмом інтеграції внутрішніх організаційних процесів.

Актуальність обраної тематики підтверджується практикою і